

*Ільченко О. В.,**кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету**Каріх І. В.,**кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету*

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ МИТНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Анотація. Однією з особливостей митної справи є те, що вона не є перманентним явищем, а постійно розвивається та зазнає суттєвих трансформаційних змін. Всі зміни які мають ключове значення для захисту національної безпеки у сфері захисту митних інтересів України повинні базуватися насамперед на науково-правових обґрунтованих дослідженнях із подальшим їх впровадженням у практичну діяльність.

Події в Україні, що пов'язані із збройною агресією Російської федерації значно прискорили євроінтеграційні процеси, які направлені на інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами. Особливого значення як для зовнішньо-, так і внутрішньополітичної діяльності держави набуває митна політика держави, яка спрямована, на захист митних інтересів та забезпечення митної безпеки України. Слід звернути увагу, що реалізація завдань митної політики держави потребує чіткого виробленого понятійно-категоріального апарату в цій сфері, який розкриває її сутність і може бути використаний в правовому полі, що значно полегшує роботу правозастосовувачів, сприяє підвищенню результатів їх діяльності. Однією з фундаментальних правових категорій, які характеризують державну митну політику, можна назвати митну безпеку.

Отже митна справа стає не лише інструментом зовнішньоекономічної діяльності, а й відіграє більш важливу роль. Як зазначає законодавець, головною метою митної безпеки є забезпечення захисту митних інтересів країни, отже, її суттю є забезпечення захисту життєво важливих потреб, інтересів та цінностей людини, суспільства, держави від внутрішньо- та зовнішньоекономічних загроз. Враховуючи вищезазначені умови є необхідністю проведення актуальних досліджень поняття митної безпеки як важливої складової національної безпеки України.

У статті проведено науковий аналіз та узагальнено теоретичні поняття митної безпеки як складової національної безпеки держави, деяких її складових частин. Визначено місце, роль та мету митної безпеки, розглянуто статус суб'єктів забезпечення митної безпеки. Запропоновано визначати митну безпеку з позицій особливого правового порядку діяльності уповноважених суб'єктів щодо забез-

печення виконання учасниками митних відносин загальнообов'язкових правил у сфері державної митної справи.

Ключові слова: національна безпека, митна безпека, економічна безпека, державний кордон, поняття, суб'єкти забезпечення митної безпеки.

Постановка проблеми. Формуючи поняття «митна безпека» необхідно враховувати ті виклики сучасності, у яких перебуває Україна сьогодні, перш за все це збройна агресія з боку Російської федерації, надання «митного безвізу» з країнами ЄС, набуття чинності угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Зміни у зовнішньополітичній обстановці мають змінювати підходи також і до визначення поняття митної безпеки. Зокрема, необхідно переглянути підхід до формулювання визначення поняття митної безпеки як стану захищеності митних інтересів, що впливають на забезпечення безпеки у сфері економічної діяльності.

Деякі вчені розглядають митну безпеку, як складову національної безпеки України, деякі стверджують, що вона є невід'ємною частиною економічної безпеки, окремі науковці вважають, що саме економічна безпека є складовою національної безпеки, а митна та зовнішньоекономічна безпеки є її елементами. Отже не дивлячись теоретико-методологічні дослідження вітчизняних вчених, на думку автора необхідно більш ретельно підійти до визначення поняття «митна безпека», адже це питання до цього часу залишається дискусійним та потребує більш детального, комплексного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню поняття «Митної безпеки» приділялася значна увага науковців-правників. Зокрема, його розглядали Н.І. Гавловська, А.І. Калініченко, М.М. Левко, О.О. Недобєга, О.В. Осадчук, С.М. Рудніченко, П.В. Пашко Д.В. Приймаченко, О.П. Рябченко, О.В. Тильчик, та інші. Не дивлячись на законодавче закріплення поняття «митна безпека» та наявність теоретико-методологічних досліджень вчених, це питання до цього часу залишається дискусійним.

Метою статті є теоретико-методологічне дослідження наукового підґрунтя для визначення поняття та особливостей митної безпеки як складової національної безпеки України та її значення у державній політиці.

Виклад основного матеріалу. Потреби в безпеці пов'язані з прагненням і бажанням держави досягти стабільного й безпечного стану та містять у собі потреби в захисті від економічних, екологічних, технологічних, соціально-економічних та інших небезпек з боку навколишнього середовища й впевненість у тому, що пріоритетні потреби держави та людини будуть задовольнятися. Отже, метою безпеки є комплексний і системний вплив на потенційні й реальні загрози, досягнення стабільного функціонування в нестабільних зовнішніх та внутрішніх умовах, забезпечення зниження і виявлення та нейтралізації ризик-факторів, які безпосередньо впливають як на саму діяльність, так і на її специфіку [2, с. 139].

Переважно термін «безпека» використовується для позначення певного стану суспільних відносин. Загальновідомо, що під безпекою розуміється якісна характеристика суспільних зв'язків, за якої життєво важливі інтереси особистості, суспільства і держави реалізовані, або створені всі умови для їх фактичної реалізації.

На сьогодні в науковій літературі існує безліч визначень дефініції «безпека», кожне з яких розкриває цю категорію з різних аспектів. Так, загально визнано, що під терміном «безпека» в семантичному значенні розуміється стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [2, с. 1].

Політика національної безпеки України ґрунтується на повазі до норм і принципів міжнародного права. Україна захищає свої фундаментальні цінності, визначені Конституцією та законами України, незалежність, територіальну цілісність і суверенітет, гідність, демократію, людину, її права і свободи, верховенство права, забезпечення добробуту, мир та безпеку. Їх захист забезпечать ефективні Збройні сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, розвідувальні, контррозвідувальні і правоохоронні органи держави, динамічний розвиток економіки України [3].

Згідно закону України «Про національну безпеку України» державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, безпеки критичної інфраструктури, кібербезпеки України та на інші її напрями. У цьому ж законі законодавець зазначає декілька понять стосовно національної безпеки, а саме щодо загроз національній безпеці України та визначає їх як явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України. Національна безпека України це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Національними інтересами України визначає життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян [4].

Основним документом довгострокового планування, яким визначаються основні напрями державної політики у сфері національної безпеки є Стратегія національної безпеки України.

Відповідно до Стратегії держава повинна виконувати лише необхідні функції, насамперед безпекову, зовнішньополітичну, соціальну, регуляторну. Правоохоронні, податкові та митні

органи захищатимуть права, свободи та законні інтереси громадян, зокрема щодо ведення бізнесу [5].

Враховуючи вищезазначену норму Стратегії, автор хотів би звернути увагу на те, що митні та податкові органи не віднесено до правоохоронних, хоча виконують правоохоронні функції, а саме, здійснюють контроль за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України. Однією із стратегічних цілей є забезпечення ефективної протидії організованій злочинності на державному кордоні України правоохоронними та митними органами.

При сприянні міжнародній торгівлі та спрощенні митних процедур велике значення має забезпечення митної безпеки, яка є складовою безпеки держави, та розробка заходів, спрямованих на оптимізацію контрольних функцій держави, з метою виявлення, запобігання та припинення зовнішніх економічних загроз. Забезпечення митної безпеки держави є одним із головних завдань Державної митної служби України. У статті 6. Митного кодексу України законодавець дає визначення поняттям «митні інтереси» та «митна безпека», так митними інтересами України є національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення митної справи, а митна безпека – це стан захищеності митних інтересів України [6].

М.М. Левко під митною безпекою розуміє захищеність митних інтересів суб'єктів господарювання, держави та міжнародної спільноти, за якої забезпечуються сталий розвиток, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у митній сфері та інших сферах державного управління у разі виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам, нейтралізація яких входить до компетенції митних органів [7, с. 17].

П.В. Пашко вважає, що зовнішньоекономічна безпека та митна безпека – це поняття, які взаємоперетинаються, але взаємно не поглинаються. З одного боку, митна безпека впливає із зовнішньоекономічної безпеки та є її складовою, з іншого – митна безпека, яка забезпечується виконанням митної справи, перебуває на стику силових і несилових складових національної безпеки й може бути виділена в окреме поняття» [8, с. 6].

М.О. Губа розглядає митну безпеку держави як стан захищеності митних інтересів України, який забезпечується завдяки ефективній реалізації державної податкової політики та політики в галузі державної митної справи, характеризується надійним функціонуванням митної системи, безпечністю митного простору країни, відкритістю національної економіки та прийнятним рівнем експортно-імпоротної залежності держави і ґрунтується на врахуванні фіскально-регуляторних пріоритетів країни та інтересів платників митних платежів [9, с. 80].

А.О. Брачук зазначає, що митна безпека включає в себе забезпечення безпеки при здійсненні міжнародної торгівлі та безпеку, пов'язану з боротьбою проти контрабанди та порушенням митних правил. Митна безпека покликана забезпечити певне коло митних інтересів, серед яких найважливішими є: створення умов сприяння міжнародній торгівлі; недопущення контрабанди та порушення митних правил; удосконалення митного законодавства України відповідно до світових та європейських стандартів; прискорення та спрощення митних процедур; недопущення ввезення небезпечних для здоров'я людей товарів.

З метою забезпечення митної безпеки митною службою розроблено низку заходів, здатних протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам та забезпечити необхідний рівень захищеності митних інтересів. Дані заходи є поєднанням форм, методів та інструментів, які регулюють митну діяльність, забезпечуючи надійність. Митна безпека характеризується великою кількістю критеріїв, якісних та кількісних показників, які в процесі їх оцінювання та аналізу отриманих результатів дозволяють встановити рівень ефективності забезпечення митних інтересів держави.

Під «забезпеченням митної безпеки» можна розуміти застосування сукупності засобів, методів та інструментів, здатних протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам під час здійснення державної митної справи, забезпечити досягнення балансу між спрощенням митних процедур і необхідним рівнем захищеності митних інтересів та надійності. «Забезпечення митної безпеки» слід розглядати також як здатність управлінських рішень у межах створеної системи захисту економічних інтересів держави протидіяти можливим небезпекам у митній галузі [10, с. 8].

Н.І. Гавловська вважає, що митна безпека є комплексом ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави із захисту інтересів народу та держави у митній сфері. Вона відіграє важливу роль у системі економічної безпеки держави загалом та фінансової безпеки зокрема, тому що орієнтована на гарантування економічних інтересів у зовнішньоекономічній та фінансовій сферах водночас [11, с. 53].

Митна безпека характеризується такими ознаками:

- 1) є частиною національної безпеки;
- 2) безпосереднім об'єктом митної безпеки є митні інтереси;
- 3) стан захищеності;
- 4) суб'єктом забезпечення є Державна митна служба України;
- 5) досягається шляхом здійснення державної митної справи.

На думку О. Разумової митна безпека – це частина національної безпеки, яка характеризується станом захищеності митних інтересів, що досягається шляхом здійснення державної митної справи митними органами [2, с. 168].

Будь-яка складова економічної безпеки держави характеризується такою категорією, як загрози безпеці. Джерелами загроз митній безпеці можуть бути: спонтанність природних процесів і явищ, стихійні лиха, які унеможливають належний перебіг процесів зовнішньоекономічних відносин; випадковість (наприклад, як чинник суб'єктивного неналежного здійснення митних процедур); зіткнення суперечливих інтересів (від воєн до конкуренції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності); імовірнісний характер науково-технічного прогресу з його впливом на сучасні технічні засоби митного контролю; неможливість однозначного пізнання об'єкта, неповнота й недостовірність інформації про нього (явище, актуальне для митних органів, які не мають права на провадження оперативно-розшукової діяльності, а інформацію про суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності отримують від самого суб'єкта); незбалансованість основних компонентів господарського та управлінського механізмів митної служби, що підтверджується частими реорганізаціями системи.

Головною метою митної безпеки є забезпечення захисту економічних інтересів країни, захищеність життєво важливих потреб, інтересів і цінностей людини, населення, держави та

регіонів від внутрішніх та зовнішніх загроз, джерелом яких є зовнішньоекономічні зв'язки.

У контексті забезпечення митної безпеки, ключовими завданнями є імплементація міжнародно-визначених інструментів регулювання міжнародної торгівлі на основі дотримання Рамкових стандартів забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі, розроблених Всесвітньою митною організацією з метою визначення та попередження внутрішніх і зовнішніх загроз. Інакше кажучи, митна безпека України повинна базуватись на накопиченому досвіді функціонування митних систем світу і бути цілісною динамічною системою. Під забезпеченням митної безпеки розуміється впровадження у митну справу сукупності засобів, здатних протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам та викликам у сфері митних економічних відносин, а також забезпечення можливості досягти необхідного рівня захищеності, надійності шляхом створення ефективного регуляторного організаційно економічного механізму [12, с. 74].

Висновки. Митна безпека залишається невід'ємною складовою національної безпеки держави. Основними стратегічними напрямками державної політики щодо забезпечення митної безпеки є:

- 1) розширення митного співробітництва з країнами Членами ЄС;
2. поглиблення співпраці із Світовою організацією торгівлі;
- 3) імплементація національного прикордонного та митного законодавства до стандартів Європейського Союзу.

Запропоновано визначати митну безпеку як стан захищеності митних інтересів, що забезпечується шляхом ефективних економічних, правових, політичних та правоохоронних заходів держави, ефективної реалізації митної політики держави, надійним функціонуванням уповноважених суб'єктів щодо забезпечення виконання учасниками митних відносин загальнообов'язкових правил у сфері державної митної справи.

Література:

1. Пудрик Д.В. Поняття «митна безпека» в сучасній юридичній науці. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 24. С. 106-108.
2. Разумова О. Поняття митної безпеки у контексті забезпечення національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 165-168.
3. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 26.05.2015 № 287/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 27.01.2024).
4. Закон України «Про Національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 27.01.2024).
5. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12> (дата звернення: 27.01.2024).
6. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 27.01.2024).
7. Левко М.М. Системний підхід до визначення ролі та місця митної безпеки у забезпеченні економічної безпеки держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. № 15. С. 16–20.
8. Пашко П.В. Умови та чинники забезпечення митної безпеки. *Митна справа*. 2015. № 1(67). С. 5–16.

9. Губа М.О. Фактори підвищення ефективності здійснення державної митної справи в Україні. Дослідження теоретичних аспектів та розробка системи оцінювання ефективності митних процедур : матеріали науково-практичної конференції м. Хмельницький, 25 вересня 2014 р. С. 80.
10. Брачук А.О. Особливості забезпечення митної безпеки та митних інтересів в умовах спрощення митних процедур. *Lex Portus*. № 1(3) 2017.
11. Гавловська Н.І. Вплив митних органів на економічну безпеку держави. *Митна безпека*. 2011. № 1–2. С. 52–56.
12. Яремко І.Х. Економічна безпека як складова національної безпеки держави. Інтегроване стратегічне управління: проблеми адміністрування, економічної безпеки та проектної діяльності: тези доповідей першої міжвузівської науково-практичної конференції, 24–26 квітня 2013 року, Львів. Національний університет «Львівська політехніка». Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. С. 74–75.

Ichenko O., Karikh I. The concept and features of customs security as a component of the national security of Ukraine

Summary. One of the peculiarities of customs affairs is that it is not a permanent phenomenon, but constantly develops and undergoes significant transformational changes. All changes that are of key importance for the protection of national security in the sphere of protection of customs interests of Ukraine should be based primarily on scientific and legal substantiated studies with their subsequent implementation in practical activities.

The events in Ukraine related to the armed aggression of the Russian Federation significantly accelerated the European integration processes, which are aimed at the integration of Ukraine into the European political, economic, security, and legal space, the acquisition of membership in the European Union and the North Atlantic

Treaty Organization, the development of equal and mutually beneficial relations with other states. The customs policy of the state, which is aimed at protecting customs interests and ensuring customs security of Ukraine, acquires special importance for both the external and internal political activities of the state. It should be noted that the implementation of the tasks of the customs policy of the state requires a clearly developed conceptual and categorical apparatus in this area, which reveals its essence and can be used in the legal field, which greatly facilitates the work of law enforcement officers, contributes to increasing the results of their activities. One of the fundamental legal categories that characterize the state customs policy can be called customs security.

Therefore, customs affairs become not only a tool of foreign economic activity, but also play a more important role. As the legislator notes, the main goal of customs security is to ensure the protection of the country's customs interests, therefore, its essence is to ensure the protection of vital needs, interests and values of people, society, and the state from internal and external economic threats. Taking into account the above-mentioned conditions, there is a need to carry out actual research on the concept of customs security as an important component of Ukraine's national security [2, p. 106].

The article carries out a scientific analysis and summarizes the theoretical concepts of customs security as a component of the state's national security, some of its constituent parts. The place, role and purpose of customs security are determined, the status of subjects of customs security is considered. It is proposed to define customs security from the standpoint of the special legal order of activities of authorized entities to ensure compliance by participants in customs relations with the generally binding rules in the field of state customs affairs.

Key words: national security, customs security, economic security, state border, concepts, subjects of customs security.